

JORDI BRUGUERA, PROFESSOR I EDITOR*

JOSEP MASSOT I MUNTANER
Institut d'Estudis Catalans
direccio@pamsa.cat

Parlar de Jordi Bruguera, traspasat no fa gaire a Barcelona, el 21 de juny de 2010, no em resulta fàcil. Hem viscut tants anys un al costat de l'altre i hem col·laborat encara molts més anys en múltiples iniciatives, que em costa de donar-ne una visió objectiva i una mica asèptica, com s'escau en un acte acadèmic com el que celebrem avui. En tot cas, serà —i me n'excuso per endavant— una visió sorgida d'una llarga amistat i d'una estimació mútua que mai no va passar per cap moment de defallença i que es va mantenir, en les diverses circumstàncies de la seva vida, fins al moment mateix que la mort el colpí, després d'una lluita llarga i dolorosa, davant la qual va mantenir sempre una actitud coratjosa, que el dugué a continuar treballant, com si no passés res, fins al darrer moment.

De fet, la capacitat de treball i la constància en la feina caracteritzaren tota la vida Jordi Bruguera i Talleda, nascut a Barcelona el 18 de setembre de 1926. Si no vaig errat, ell es vanagloriava sempre d'haver nascut al cor de la ciutat, al carrer de la Princesa. Després d'acabar el batxillerat en un col·legi dels Escolapis, va ingressar al monestir de Montserrat el 29 de setembre de 1944. Era un moment difícil, poc després del final de la guerra civil fratricida que havia dut a la instauració del règim franquista i a l'abolició de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i la persecució de tot allò que fes olor de catalanisme, i quan tot Europa estava en flames a causa de la Segona Guerra Mundial, que no acabaria fins a l'estiu de 1945 i que aniria seguida per l'anomenada «guerra freda» entre els Estats Units i els seus aliats europeus i la Unió Soviètica i els països que havien quedat sotmesos al seu control. A Montserrat, abandonat forçadament pels monjos durant la guerra i

* Text llegit en l'acte d'homenatge a Jordi Bruguera i Talleda promogut per la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, en col·laboració amb Enciclopèdia Catalana, el 25 de novembre de 2010. Hi van intervenir també August Bover, president de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, Joan Martí i Castell i Josep Torras. Per a les dades biogràfiques de Jordi Bruguera, a més dels meus records personals, he pogut fer servir les notes que ell mateix va passar al pare Romuald M. Díaz i Carbonell, conservades a Montserrat, juntament amb nombroses fitxes bibliogràfiques de llibres i articles que va publicar o va traduir. Per al seu període de monjo de Montserrat i sobretot per a la seva activitat a les publicacions del monestir, vegeu els meus llibres *Els creadors del Montserrat modern. Cent anys de servei a la cultura catalana* (Barcelona 1979) i *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània* (Barcelona 1973), amb índexs de noms, i l'aportació de Josep Faulí al volum col·lectiu *Cinc-cents anys de Publicacions de l'Abadia de Montserrat* (Barcelona 2005).

recuperat el 1939, l'abat Antoni M. Marcet havia cedit les regnes del poder al seu prior Aureli M. Escarré, elegit per la comunitat abat coadjutor al començament de 1941, i visqué molt retirat fins a la seva mort el 1946. Durant aquest temps el jove Bruguera seguí el camí normal de la vida monàstica. Després del postulantat (curs 1944-1945), va fer l'entrada al noviciat el 5 d'agost de 1945 i hi va rebre el nom monàstic de Justí, amb el qual signaria a partir d'aleshores els seus escrits personals. El 6 d'agost de 1946 va fer la professió simple com a monjo, i el 15 d'agost de 1949 la professió solemne. Després d'acabar els estudis eclesiàstics d'humanitats, filosofia i teologia, fets a Montserrat mateix, va ésser ordenat sacerdot el 24 d'agost de 1952.

L'abat Escarré, com ja havia fet el seu antecessor, tenia interès que els monjos amb aptituds intel·lectuals completessin els seus estudis a l'estranger i per això del setembre de 1953 al setembre de 1954 Bruguera fou enviat a Munic, on residia a l'Ottilien-Kolleg —dels benedictins de la Congregació de Sankt Ottilien—, i durant dos semestres hi seguí cursos de Filologia Romànica a la Universitat. Això li va permetre igualment tenir un bon domini de la llengua alemanya, que li resultà utilíssim per a la seva feina posterior, tant la de traducció de la Bíblia al català com sobretot la relacionada amb temes lingüístics i filològics.

Inicialment, estava previst que Bruguera enllestís els seus estudis a Munic, però l'abat Escarré, que el 1952 i el 1953 havia hagut d'afrontar una greu crisi en el seu monestir, necessitava gent jove i dinàmica de qui es pogués refiar i el féu tornar a Montserrat, on entre el 1954 i el 1961 exercí càrrecs de responsabilitat: secretari de l'abat Escarré mateix; professor de llengua, lingüística i estilística catalanes al clericat de Montserrat, és a dir, als monjos en període de formació, i sobretot director de les publicacions del monestir, d'una manera formal a partir del 4 de gener de 1955, però a la pràctica ja des de l'any anterior.

En aquest moment, doncs, Jordi Bruguera ja destaca per dues de les característiques que no deixarà mai més: la seva faceta de professor i la seva faceta d'editor. El professor que duia a dintre, metòdic i obert al diàleg com era, trobarà sobretot el seu camí més endavant, entre el 1976 i el 1995, quan esdevingué no solament professor sinó també cap de departament de Llengua i Cultura catalanes a l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB), dependent de l'arquebisbat de Barcelona i dirigit del 1974 al 1978 per Antoni Bascompte i del 1978 al 1998 per Maria Martinell. Voldria posar en relleu que una de les activitats promogudes per Bruguera a l'ICESB, d'acord amb la seva experiència en el món editorial, fou l'establiment de cursos per a correctors de català, que van seguir molts professionals que després van treballar als mitjans de comunicació o al món del llibre. Per tot plegat fou nomenat membre de la Junta Permanent de Català de la Generalitat de Catalunya.

Al costat del professor —que ensenyà també català i filologia romànica a la Universitat Autònoma de Barcelona el curs 1984-1985, substituint un titular que llavors tenia un any sabàtic—, hem de destacar encara l'editor, a qui va correspondre d'agafar les regnes de l'editorial més antiga del país —i fet i fet la més

antiga del món en exercici—, és a dir, la que ara coneixem amb el nom de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, que havia tingut un moment d'esplendor durant l'abadiat d'Antoni M. Marcet i que feia la viu-viu després de la maltempada dels anys de la guerra i de la política anticatalana del règim de Franco. Seguint les indicacions de l'abat Escarré, que vetllava molt de prop la vida religiosa i cultural del monestir, Bruguera s'esforçà per relançar les Publicacions de Montserrat, dins els límits estrets que li marcava la censura de l'època —tant la censura civil com també la censura eclesiàstica, obligatòries en aquells moments— i, a més de tirar endavant la famosa «Bíblia de Montserrat», endegada abans de la guerra pel pare Bonaventura Ubach —en la qual ell mateix havia de traduir del grec el llibre de l'*Eclesiàstic*, amb comentari del pare Romuald M. Díaz (1982)—, i de continuar la col·lecció poliglota «Scripta et Documenta», nineta dels ulls de l'abat Escarré, va publicar llibres i fullets relacionats amb el monestir —algun dels quals redactà ell mateix d'una manera anònima, com *La mort d'un monjo* (1958), sobre el seu company i parent pare Esteve M. Torrus, mort jove i d'una manera exemplar¹ i va crear la «Biblioteca Montserrat» i la «Biblioteca “Vida Cristiana”», títol inspirat en la revista creada per Montserrat i per l'Associació d'Eclesiàstics de Barcelona el 1914, arran del Primer Congrés Litúrgic que se celebrà al monestir el 1915, i alhora en un projecte frustrat de revista per al qual l'abat Escarré va intentar infructuosament l'autorització a partir del 1952 i de la qual havia d'ésser secretari precisament Jordi Bruguera. Dins aquesta col·lecció «Vida Cristiana», Bruguera col·locà, per indicació de l'abat Escarré, els tres primers números d'una revista camuflada, dirigida pel company i gran amic pare Evangelista Vilanova, que prengué el nom de *Qüestions de vida cristiana* (1958-1959), en la qual ell mateix havia de col·laborar al llarg dels anys amb articles i ressenyes i de la qual havia d'escriure l'accidentada història a l'hora de triar una tesi de llicenciatura per culminar els estudis de Periodisme que va fer a l'Escola Oficial de Periodisme de Barcelona, enlestits el 1974.²

Tanmateix, el 1959 va representar un mal any per a la tasca de Bruguera. El monestir passava aleshores per una forta crisi econòmica, que va forçar a suprimir o a endarrerir molts projectes, en marxa o en preparació. Com sempre, la cultura va rebre de ple els resultats d'aquesta reestructuració i la secció de Publicacions, considerada —amb raó— deficitària i —sense raó— prescindible, va quedar pràc-

1. Amb el seu nom va signar una obra divulgativa il·lustrada sobre *Montserrat*, editada per l'Editorial Planeta, en castellà, francès i alemany, el 1964. Va publicar també, en diversos indrets, algunes traduccions d'obres de tipus religiós.

2. Aquesta tesi va ésser publicada el 1974 formant un volum sencer (el número 73) de «*Qüestions de vida cristiana*», amb el títol «*Qüestions de vida cristiana*». *Setze anys d'una reflexió cristiana a Catalunya*. La complementà al número 100 de la mateixa revista (1980, ps. 76-89), amb el títol «*Qüestions de vida cristiana*». *Sis anys més d'una reflexió cristiana a Catalunya*. Aquesta tesi de llicenciatura va obtenir el premi Miquel dels Sants Oliver de la Diputació de Barcelona i l'Associació de la Premsa, concedit a la millor tesi de les escoles de Periodisme de Barcelona.

ticament desmantellada. Les seves col·leccions desaparegueren i pràcticament només s'hi mantingué, gràcies al seu caràcter internacional, la revista *Studia Monastica*, iniciada el 1959, en la qual Bruguera no tenia cap intervenció especial.³ Les *Qüestions de vida cristiana*, tot i que conservaren a la coberta el nom d'«Abadia de Montserrat» i continuaren essent dirigides per Evangelista Vilanova, passaren a la nova Editorial Estela des del número 4 (1960). D'altra banda, el projecte estretella de Montserrat, l'edició manual de la Bíblia —a imitació de les versions de butxaca que n'havien aparegut recentment en francès—, fou malvist pels economistes de la casa —al capdavant dels quals hi havia en aquell moment el filòsof Agustí Vila-Abadal—, els quals no s'arriscaren a fer una inversió que el futur va demostrar que hauria estat enormement positiva en tots els aspectes i s'afanyaren a cercar-hi una altra sortida. Després de gestions fallides a Barcelona, on algunes editorials tampoc no veieren l'interès i la possible rendibilitat de l'empresa, s'encarregà de dur-la a terme l'Editorial Casal i Vall d'Andorra, que disposava d'una bona impremta i que tenia facilitats per a obtenir a bon preu paper bíblia francès.

La traducció i l'edició de la Bíblia manual va representar un canvi radical en la vida de Jordi Bruguera. Des del 6 d'octubre fins al 12 de desembre de 1960 va residir fonamentalment a Andorra, a la casa que Montserrat hi tenia a Andorra la Vella —més endavant traslladada a Engordany—, per ocupar-se personalment d'enllestir el *Nou Testament* que havia de sortir el 1961, preparat en bona part per Bruguera amb la col·laboració eficaç de diversos biblistes o coneixedors del grec de Montserrat. L'èxit de l'empresa afavorí la successiva publicació dels *Salms* (1965), dels *Llibres sapiencials* (1966), dels *Profetes* (1967) i del *Pentateuc* i els *Llibres històrics* (1969). Com a fruit madur de tota aquesta feina —l'ànima de la qual foren Jordi Bruguera i el biblista pare Guiu M. Camps— va aparèixer el 1970 la *Bíblia* en un sol volum, amb les notes i els índexs reduïts. Entremig, el 1964, la mateixa Editorial Casal i Vall va publicar un *Missal* català-llatí, preparat des de Montserrat, en el qual ja vaig tenir ocasió de treballar moltes hores a partir de 1962 o de 1963 i que em va permetre d'iniciar una relació cada cop més sovintejada i més cordial amb Jordi Bruguera, que aleshores —des de l'octubre de 1963 fins al 22 de desembre de 1979— era superior del monestir del Miracle, casa dependent de Montserrat des del segle XIX, càrrec que no li impedia freqüents estades a Andorra per vigilar tots els volums esmentats, en la correcció dels quals també vaig participar activament (llevat, és clar, de la primera edició del *Nou Testament*, que aparegué poc abans de la meua entrada a Montserrat, però sí en alguna de les seves reedicions posteriors). Aquesta versió de 1970 ha estat reeditada diverses vegades, amb petits canvis, i en aquests moments és al carrer, en una versió de butxaca i una altra més gran, anomenada «de luxe», a càrrec de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, atès que Casal i Vall va cessar fa temps les

3. No intervenia tampoc en les revistes, emparades per Montserrat, *Germinabit* i *Serra d'Or*, que foren obligades a fondre's amb el nom de *Serra d'Or* al final de 1959.

seves activitats editorials. Es tracta d'una versió excel·lent, al meu entendre la millor de les que hi ha al mercat en català, que va aconseguir —gràcies a Jordi Bruguera, al pare Guiu Camps i als seus diversos col·laboradors— un dring de modernitat i un registre lingüístic assequible per a un públic ampli, tot i que no mancaren alguns puritans —fins i tot algun monjo il·lustre de Montserrat com el pare Jordi M. Pinell— que en titllaven la llengua de «català d'espardenya». Josep Pla, en canvi, en va fer en públic els més grans elogis...

Entre el 1970 i el 1974, en quedar lliure de la pesada tasca de traduir, anotar, revisar i corregir els diversos volums de la Bíblia —amb la seva vehemència habitual, algun cop deia que mai no la tornaria a llegir!—, Jordi Bruguera va reprendre a la Universitat, aquest cop a Barcelona, els estudis de filologia que havia iniciat a Munic. Precisament el 1970 jo vaig passar un semestre en aquella ciutat i per encàrrec de Bruguera vaig anar a la secretaria de la Universitat i al consolat espanyol per aconseguir que les assignatures que havia seguit el 1953 i el 1954 li fossin convalidades d'alguna manera a Barcelona. El setembre de 1973 es va llicenciar en filologia catalana i va obtenir un premi extraordinari de llicenciatura. Això el va animar a fer els cursos de doctorat —al mateix temps que començava, com ja hem vist, els estudis de periodisme— i a treballar amb una paciència inacabable en l'edició i l'estudi lingüístic de la crònica de Jaume I. Aquesta tesi, dirigida per Joan Solà, no va ésser presentada fins al 1989 i més endavant fou publicada en dos volums a la prestigiosa col·lecció «Els Nostres Clàssics», amb el títol *Llibre dels fets del rei En Jaume* (1991).

Uns quants anys abans, el 4 de desembre de 1986, Jordi Bruguera havia decidit deixar definitivament el monestir de Montserrat i secularitzar-se. Aquesta opció, però, no va trencar la nostra amistat ni la nostra col·laboració, que s'havia enfortit no solament per la relació constant amb motiu de la traducció de la Bíblia i de les seves reedicions, sinó sobretot gràcies a la fundació de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, a Cambridge, el 1973, on vam anar tots dos —amb alguns dies inoblidables a Londres, on ell tenia la dèria de veure el còdex *Sinaiticus* de la British Library— i on jo vaig ésser elegit secretari de la junta de govern de l'Associació (AILLC), càrrec que exerciria durant vint anys. Durant aquest temps, Jordi Bruguera em va acompanyar sempre a tots els col·loquis, que se celebraven cada tres anys, i el 1976 el vam convèncer perquè acceptés la vicesecretaria de la junta de govern de l'AILLC i es convertís, per tant, en el secretari del comitè organitzador del cinquè col·loqui de l'Associació, que s'havia de celebrar a Andorra —amb una cloenda a l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona— l'octubre de 1979. No cal dir que la coneixença que Bruguera tenia amb tantes persones i tantes institucions de les Valls i el seu dinamisme inexhaurible foren essencials per a la bona marxa del col·loqui, que resultà del grat de tothom i que aviat veié els seus resultats científics plasmats en un gruixut volum d'actes, que vam preparar conjuntament (1980). Fins al darrer moment, Jordi Bruguera va continuar assistint amb fidelitat als col·loquis de l'AILLC i pels serveis que hi havia prestat en fou nomenat Conseller el 2006, al col·loqui celebrat a Budapest.

Per això, la darrera reunió de la junta de govern i els consellers de l'AILLC, celebrada fa pocs mesos a l'Institut d'Estudis Catalans, va decidir per unanimitat de dedicar-li una miscel·lània d'homenatge a la sèrie d'«Estudis de llengua i literatura catalanes», en la qual ell mateix havia col·laborat moltes vegades.

He parlat, com em corresponia, del Bruguera professor i editor. No parlaré, perquè correspon a altres membres d'aquesta mesa, del Bruguera lexicògraf i historiador de la llengua, ni del Bruguera assessor lingüístic de l'Enciclopèdia Catalana. Sí que vull esmentar encara dues iniciatives importants en les quals hem tornat a coincidir: per recomanació de l'aleshores president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, Albert Balcells, vaig acceptar de dirigir un projecte de la Secció destinat a reeditar les quatre grans cròniques publicades i anotades al seu moment per Ferran Soldevila a l'Editorial Selecta. A fi d'aconseguir-ne un text més acurat i més posat al dia, vaig demanar a Jordi Bruguera que ens ajudés a transcriure de cap a cap les quatre cròniques i ho féu amb la seva disponibilitat i la seva rapidesa habituals. Va tenir temps de repassar les proves de la crònica de Jaume I (2007) i de la de Desclot (2008). Quan encara era viu vam poder dur a la impremta la de Muntaner, que en aquest moment tinc sobre la meua taula i per a la qual ja no podré comptar amb la seva valuosa ajuda. D'altra banda, Maria Teresa Ferrer i Mallol revisa i completa en aquest moment les notes de la darrera crònica, la de Pere el Cerimoniós, que deurà ésser al carrer el 2012, i que serà seguida encara per un volum d'índexs en el qual treballa Andreu Gabriel.

Tinc també sobre la taula les darreres proves d'una altra obra pòstuma de Jordi Bruguera, la transcripció i anotació del *Primer i segon llibres dels Reis*, segons la traducció catalana de l'anomenada *Bíblia del segle XIV*. Es tracta del volum 6 del «Corpus Biblicum Catalanicum», impulsat per Armand Puig, amb la col·laboració de Pere Casanellas, i sortirà, si no hi ha res de nou, al començament de l'any vinent. Més endavant, si no ho tinc mal entès, en sortiran encara dos volums més, que Bruguera va deixar totalment enllestits fa temps.

M'alegro que la Societat Catalana de Llengua i Literatura, a la qual Jordi Bruguera va pertànyer des del primer moment i on ha tingut sempre una intervenció de primer ordre, hagi volgut retre-li aquest record i m'hagi permès d'evocar la llarga trajectòria d'un home savi, bo, treballador i disposat en qualsevol moment a col·laborar en tota mena d'iniciatives, sense cercar un profit personal ni un lluïment que considerava fora de lloc. I moltes gràcies per la vostra presència en aquest acte i per la vostra atenció.